

רמלה ולוד

דו"ח סיור מספר 29

אורן בצלאלי

Oren.Betzaleli@gmail.com

www.betzaleli.com

OREN BETZALELI

IN THE FOOTSTEPS OF THE GREATEST STORIES

תוכן עניינים

2	תיאור הסיור
4	אתר 1: המסגד הגדול ברמלה / מסגד אל-עומרי
5	נקודת הדרכה 1: מסגד אל-עומרי
6	נקודת הדרכה 2: חצר המסגד
7	אתר 2: מרכז העיר רמלה
8	נקודת הדרכה 1: גן הנשיא
9	נקודת הדרכה 2: השוק של רמלה
9	נקודת הדרכה 3: מתחם הכנסיות
10	נקודת הדרכה 4: כנסיית גיאורגיוס הקדוש היוונית אורתודוקסית
11	נקודת הדרכה 5: הסטודיו של ניהאד דביט
12	נקודת הדרכה 6: הכנסייה הפרנציסקנית
13	אתר 3: המסגד הלבן / המגדל הלבן ברמלה
14	נקודת הדרכה 1: המגדל הלבן
15	נקודת הדרכה 2: תצפית מהמגדל הלבן
17	אתר 4: בריכת הקשתות
18	נקודת הדרכה 1: הכניסה לבריכת הקשתות
19	נקודת הדרכה 2: בריכת הקשתות
20	אתר 5: בית הכנסת הקראי ברמלה
21	נקודת הדרכה 1: המרכז הקראי
22	נקודת הדרכה 2: בית הכנסת הקראי
23	אתר 6: בית הקברות הבריטי
24	נקודת הדרכה 1: בית הקברות הבריטי
26	אתר 7: מוזיאון הפסיפסים בלוד
27	נקודת הדרכה 1: מוזיאון הפסיפס
28	אתר 8: חאן חילו
29	נקודת הדרכה 1: חאן חילו
30	אתר 9: כנסיית גיאורגיוס האורתודוקסית
31	נקודת הדרכה 1: כנסיית גיאורגיוס האורתודוקסית

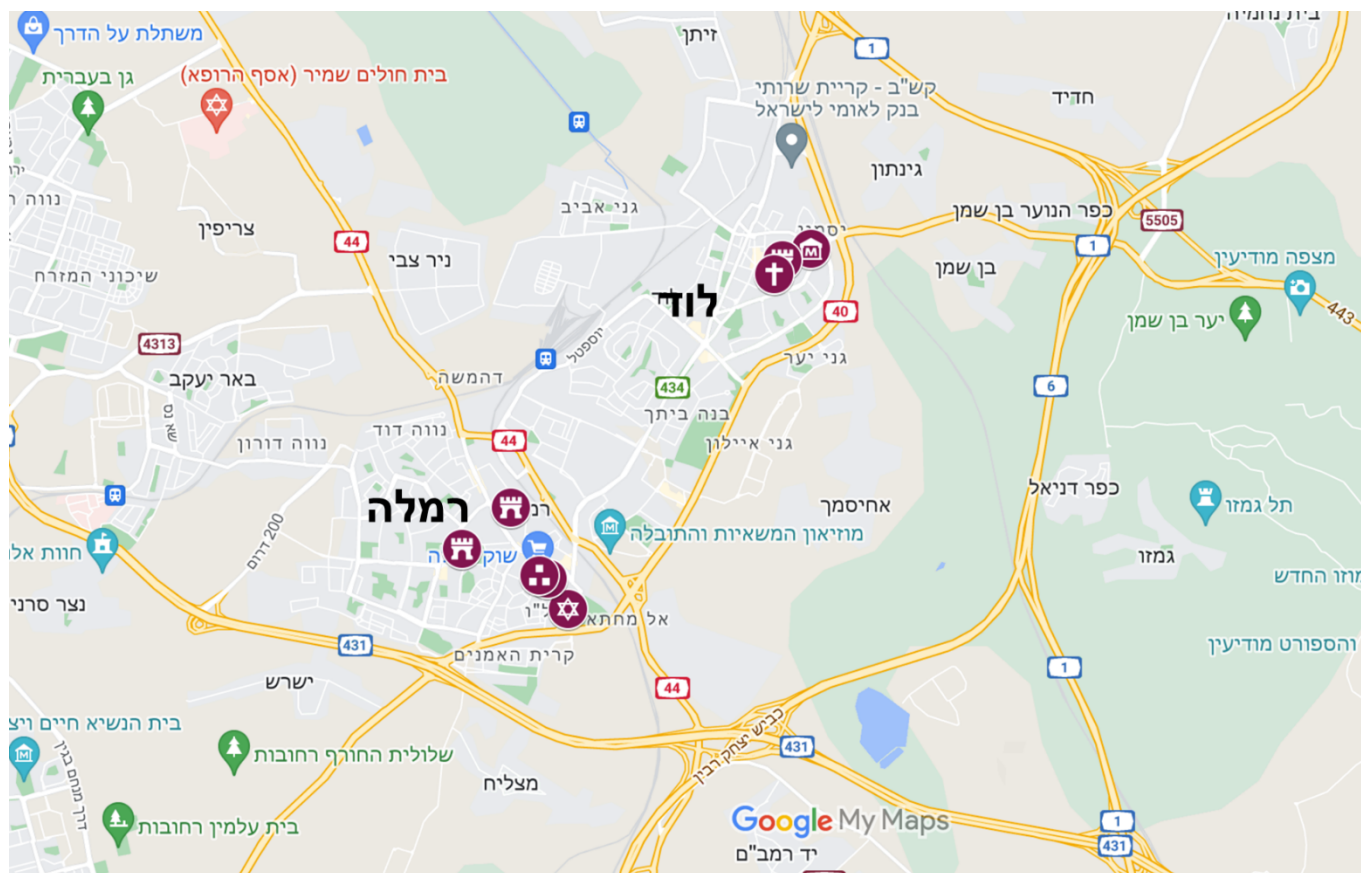
תיאור הסיור

תאריך הסיור	6/12/2022	מזג אוויר צפוי	מעון עם סיכוי לגשם
שעת התחלה	6:30	שעת סיום	16:00
מקום מפגש	יקום	מקום פיזור	יקום
מקומות איסוף והורדה נוספים	יקום, גלילות, רמלה		
מדריך	קלרה אונגר	טלפון מדריך	
אתרים מרכזיים	בית הכנסת הקראי, המסגד הגדול, בריכת הקשתות, המסגד הלבן, כנסיית סנט ג'ורג'		

לוח זמנים

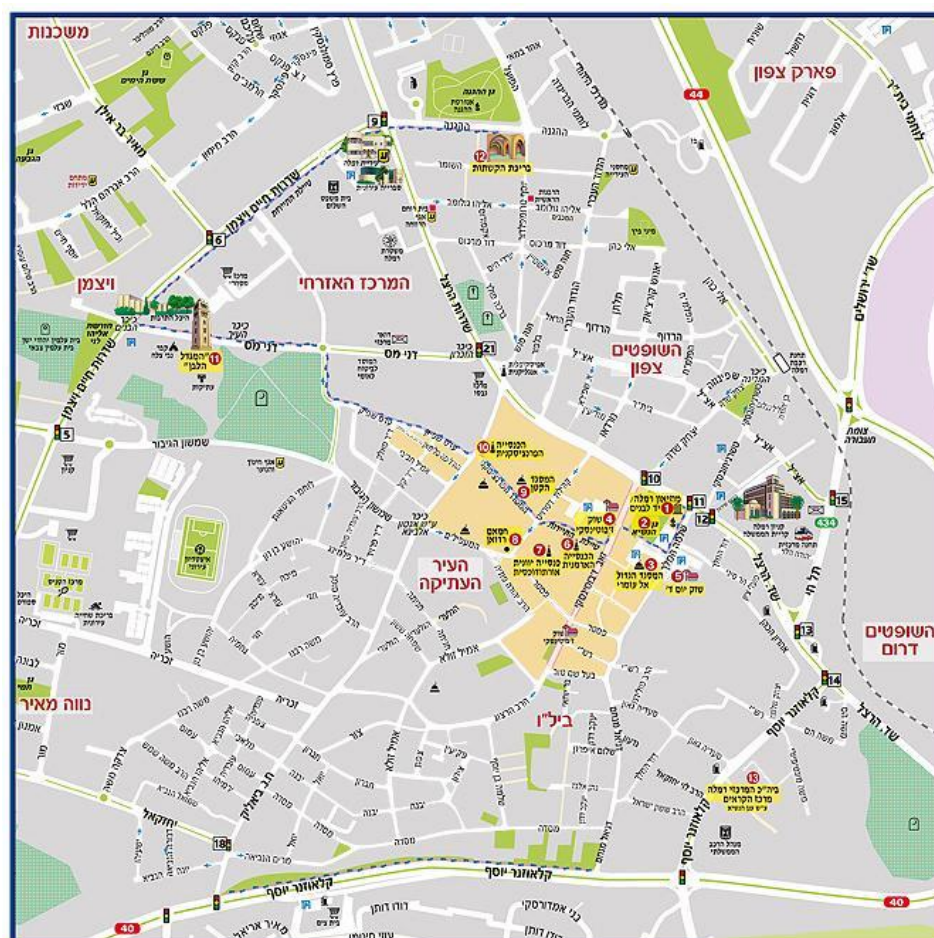
שעה	פעילות	הערות
6:30	יציאה מיקום	ארוחת בוקר בשוק רמלה
8:00	מרכז העיר רמלה	
8:30	המסגד הגדול	
9:15	סיור רגלי במרכז רמלה	
10:30	המסגד / המגדל הלבן	
11:30	בריכת הקשתות	
12:30	הפסקת צהריים	בשוק רמלה
13:30	בית הכנסת הקראי	
14:20	בית הקברות הבריטי	
15:00	מוזיאון הפסיפסים בלוד	
15:50	חאן חילו	
16:00	כנסיית גיאורגיוס הקדוש האורתודוקסית	

מפת הסיור

אתר 1: המסגד הגדול ברמלה / מסגד אל-עומרי

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
ימים א-ה – 08:00-10:30 (שעון קיץ), או עד 09:30 (שעון חורף). ימי ו' (לקבוצות בלבד בתיאום מראש) בשעה 09:00-09:30 בלבד.	לביקור יש לתאם מראש בטל' 08- 9225081 או בטל' 050-9384455 הישאם	במרכז העיר רמלה, ליד השוק. וייז: המסגד הגדול, שד' שלמה המלך 10, רמלה
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
7 ₪ לאדם	דורש תיאום מראש	נגיש
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	בשוק הסמוך

נקודת הדרכה 1: מסגד אל-עומרי

- המסגד הגדול של רמלה (#3 במפת העיר) נקרא גם מסגד אל עומרי, שזהו שם מקובל למסגדים שנבנו במקור כמבנים אחרים, כנסיות למשל, והוסבו למסגדים. ואכן, המסגד הזה נבנה במקור ככנסייה בתקופה הצלבנית, כמבנה בזיליקני.
- כשהצלבנים מגיעים לאזור הם הופכים את רמלה לעיר מחוז חשובה. כחלק מהרצון שלהם למקושר מקומות שונים בארץ הקודש עם סיפורי התנ"ך והברית החדשה, קושרים הצלבנים את השם רמלה עם יוסף הרמתי (יוסף מרמה), שתרם את חלקת הקבר לישוע, ולכן הם מקימים כאן כנסייה על שם יוסף הרמתי.
- אפשר לראות את מבנה הבזיליקה עם שתי שורות העמודים, אפסיס בקדמה, קשתות צולבות וסגנון רומנסקי בדומה לאולמות האבירים בעכו. הכנסייה נבנתה ע"י המלכה הצלבנית מליסנדרה, שאחראית גם על בנייתה של כנסיית סנטה אנה בירושלים.
- המבנה משמש כמסגד מאז התקופה הממלוכית, לאחר שרמלה נכבשת ע"י בייברס. בכניסה יש כתובת המתארת את הסבת המבנה למסגד באותה התקופה.
- כיום המסגד משמש כמסגד המרכזי של תושביה המוסלמים של רמלה. הכניסה למבנה למבנה עברה לצלע הארוכה, ומקדימה אפשר לראות את גומחת התפילה - המיחראב, פונה דרומה לכיוון מכה. מימין למיחראב עומדת במת הדרשן – המינבר.

- מכיוון שהתפילה המוסלמית נעשית בכריעה ועמידה, רצפת המסגד מצופה בשטיח רך ונעים, והמסגד לא מצויד בכיסאות, מלבד מספר כיסאות בודדים לאנשים שלא יכולים לעמוד. משמאל למיחראב לוח אלקטרוני שמראה את שעות התפילה באותו היום.
- ליהודים מאמינים אין בעיה להיכנס למסגדים בגלל העובדה שבמסגדים את איקונות וציורים. האומנות האסלאמית מאופיינת בעיקר בצורות גיאומטריות.

- הכניסה ללא נעליים, מתוך תפיסה שאומרת שהמגע של נעליים עם הרחוב מכניס טומאה. גם מטריות ואפילו תיקים נהוג לא להכניס למסגד.

נקודת הדרכה 2: חצר המסגד

- בחצר המסגד אפשר לראות את המייד'א, מתקן מים שמשמש לטהרה לפני התפילה. כמו כן אפשר לראות מבנה עם כיפה ירוקה, שהוא מבנה קבר של מיסטיקן סופי מימי הביניים.
- מעל המסגד מתנשא המינרט, הצריח שממנו קורא המואזין לתפילה. המינרט הנוכחי הוא עגול, אבל בתמונות ישנות יותר נראה מינרט מרובע. המינרט הנוכחי נבנה לאחר רעידת האדמה של 1927, שבה נהרס המינרט הקודם.

אתר 2: מרכז העיר רמלה

מפת האתר

נקודת הדרכה 1: גן הנשיא

- אנחנו נמצאים במרכז העיר, ברחוב הרצל, בסמוך לשוק. ליד גן הנשיא (נקודה #1 במפת האתר) אמור להיפתח בקרוב מוזיאון לתולדות העיר רמלה. המרכז הנוכחי של רמלה הוא מרכז העיר מהתקופה הצלבנית, כאשר המרכז בתקופה האומיית היה ממוקם כמה מאות מטרים מערבה מכאן, באזור שבו מתנשא המגדל הלבן (#11 במפה), אליו נגיע מאוחר יותר היום.
- רמלה ממוקמת במרכז הגיאוגרפי של ארץ ישראל, בין תל אביב לירושלים, בין הצפון לדרום. לאורך ההיסטוריה האזור היה המרכז של ארץ ישראל, וישבה על צומת תחבורתי משמעותי ובמיקום אסטרטגי מאין כמוהו, וככזו היא הייתה משמעותית לכל השליטים של הארץ. הטרגדיה היא שדווקא בתקופת מדינת ישראל, רמלה ולוד הפכו לפריפריה. אולי לא פריפריה גיאוגרפית, אבל בוודאי לפריפריה חברתית כלכלית.
- רמלה הייתה פנינה עירונית ויש לה עם עבר מפואר, אבל כיום נשארו מעט מאוד שרידים מעברה המפואר.
- בתחילת המאה ה-8 לסה"נ מעבירים שליטיה של בית אומייה, ששלטו בשיאם מספרד ועד איראן, את המרכז השלטוני האסלאמי מהעיר מכה בערב, לעיר דמשק שבסוריה.
- סולימאן, בנו של השליט הראשון מבית אומייה עבד אל-מאלכ, מחליט להקים פה את בירת המחוז. בימיו הייתה דווקא לוד הסמוכה עיר מנהלית חשובה עוד מימי השלטון הביזנטי, והוא מחליט להקים עיר חדשה.
- על פי המסורת רצה סולימאן לקנות אדמה בלוד, אבל אנשי הכנסייה מרמים אותו ולבסוף הוא קונה אדמה ברמלה של ימינו. סיפור נוסף מספר על ראצ'ה, העוזר המבוגר של הנסיך הצעיר סולימאן, שרכב איתו באזור, הניח יד על כתפו ואמר לו "אם תחליט להקים כאן עיר חדשה, ובה תבנה כנסייה לנוצרים ומסגד למוסלמים, אתה תצליח".
- בתקופת האומיים נקרא המחוז שהכיל את שטחי יהודה הקדומה ג'ונאד פלסטיין, שהיה חלק מהפרובינציה בלאד א-שאם, שהכילה את כל ארץ ישראל וסוריה.

- רמלה החדשה מוקמת כבירת המחוז.
- היסטוריונים מוסלמים, ובהם אל מוקדסי, הרבו מילים על פארה ועושרה של רמלה: "...לה ארבעה שווקים, הנמשכים מארבעה שערים..."
- לפי המקורות ההיסטוריים חיו ברמלה כ-4,000 איש, בעיר מתוכננת ומסודרת בשיטת שתי וערב, גדולה יותר מדמשק וחאלב בימיה. ישבו בה יהודים, נוצרים ומוסלמים. ממצאים שנמצאו בחפירות ארכיאולוגיות מצאו עדויות לעושר, ובהם מטמון מטבעות עצום שנמצא בבית מידות בעיר.

- בשנת 1068, בתקופה הפאטימית, פגעה רעידת אדמה גדולה את העיר רמלה, וגרמה להרס גדול ונספים רבים. העיר תוקם מחדש עוד לפני שהיא נכבשת בידי הצלבנים. כשהצלבנים מגיעים הם משקמים את העיר ובונים כאן מבנים רבים.

נקודת הדרכה 2: השוק של רמלה

- שווקים הם אתרים מושכים מאוד, במיוחד לתיירים ישראלים. השוק של רמלה יושב על הצומת הראשית של ציר שהגיע מדרום, ממזרח, מצפון, ועל הציר שעובר מיפו לירושלים.
- ברמלה חיות עדות יהודיות רבות, בנוסף למוסלמים ונוצרים, ולכן בשוק ברמלה (נקודה #2 במפה) אפשר למצוא ערב רב של מאכלים, מבורקסים, דרך קינוחים ערביים, חומוס, פריקסה וסנדוויץ' טוניסאי, מסעדה הודית, חנויות תבלינים ועוד. כשמביאים לכאן קבוצה אפשר וכדאי לתאם מראש עם הסוחרים בשוק כדי לבנות חבילה של טעימות למטיילים.
- בסיור שוק משלבים הוואי של שוק עם טעימות של אוכל, תוך כדי שילוב של ערכים מוספים כמו היסטוריה ותרבות.

נקודת הדרכה 3: מתחם הכנסיות

- מהשוק של רמלה, שנמצא ברחוב ז'בוטינסקי, אנחנו פונים ימינה (מערבה) לעבר המתחם שבו שוכנות מספר כנסיות, בהן הכנסייה הארמנית (3 במפה), הכנסייה היוונית אורתודוקסית (4) והכנסייה הפרנציסקנית (7).
- ברחובות השוק וברחובות הסובבים את הכנסייה היוונית האורתודוקסית אפשר לראות על שערים ומבנים את סמל התאפוס, שומרי הקבר הקדוש האורתודוקסים,

- כמו כן נמצא במתחם חמאם עתיק, בית מרחץ מהתקופה הממלוכית-עות'מאנית, בשם חמאם רדואן (#5). האתר לא משומר והוא סגור למבקרים ומלא בצמחיה, אבל עדיין מצבו טוב בהרבה ממצבו עד לפני שנים מועטות, כשהיה מכוסה כמעט כולו בעפר. לעיר רמלה אין תכנית שימור ראויה לשמה כמו לערים אחרות עם היסטוריה ענפה.
- החמאם היה פעיל בתקופה העות'מאנית, ואפשר לראות בתוך המתחם שרידים של המזרקה. החמאם היה שייך למשפחתו של אבו ג'יהאד, בכיר אש"ף שחוסל ע"י צה"ל בביתו בטוניס.
- במתחם שכן בשנות ה-70 וה-80 אחד ממועדוני הלילה הלוהטים של התקופה – הקליפסו, בו הופיעו אומנים בעלי שם כמו מרגול, עוזי פוקס, שימי תבורי ועוד.

נקודת הדרכה 4: כנסיית גיאורגיוס הקדוש היוונית אורתודוקסית

- זוהי הכנסייה היוונית אורתודוקסית המוקדשת לגיאורגיוס הקדוש (#4), אחד הקדושים החשובים לנצרות, שמקורו דווקא מהעיר הסמוכה לוד, ששם נבקר בכנסייה נוספת שמוקדשת לו.
- הכנסייה קטנה ויפה ושווה לבקר בה, והיא משמשת את הקהילה היוונית האורתודוקסית של רמלה, שמונה כמה אלפי אנשים.
- בכנסייה יש עמוד שנקרא "עמוד האלמנה". לפי המסורת במאה ה-17 יצאו תושבי המקום לאירופה לגייס כספים לבניית הקהילה. באחת המדינות באזור הבלקן נתקלו המתרימים באישה אחת, שרצתה לתרום עמוד אבן לבניית הכנסייה, אולם קברניט האונייה שהביאה את המתרימים טען שהוא לא יכול לקחת עימו עמוד.
- האישה התעצבה ובכתה, ובלילה נגלה אליה גיאורגיוס בחלום והבטיח לה לדאוג לה. ואכן, עם בוקר הגיע העמוד האורח פלא באונייה, בדרכו לארץ ישראל. על העמוד מופיעה כתבת שבה נאמר "לשים בצד ימין של הכנסייה".
- אפשר לראות את שער הכניסה הקטן של הכנסייה, בדומה לכנסיית המולד בבית לחם, ושנועד למנוע פריצה לכנסייה עם סוסים.

נקודת הדרכה 5: הסטודיו של ניהאד דביט

- מעט לפני שמגיעים למתחם הכנסייה הפרנציסקנית של רמלה, אנחנו מגיעים לביתו ולסטודיו של הפסל הידוע ניהאד דביט (6# במפה). ניהאד דביט הוא ערבי-נוצרי יליד העיר רמלה, שהתפרסם בזכות פסליו העשויים בעיקר בחוטי ברזל ומתכות, ובעיקר פסלים של עצי זית שמוצגים בישראל וברחבי העולם, ובהם כל עלה מפוסל בנפרד.
- ניהאד הציג בגלריות גדולות ורבות בארץ ובעולם, ויחד עם זאת הוא אדם צנוע ופשוט. ניהאד הוא גם הערבי הראשון שלמד בבית הספר לאומנות תלמה ילין, ומשם הוא התפתח כאמן ופסל. הוא מקבל קבוצות ומספר את סיפורו המעניין תמורת תשלום סמלי.

נקודת הדרכה 6: הכנסייה הפרנציסקנית

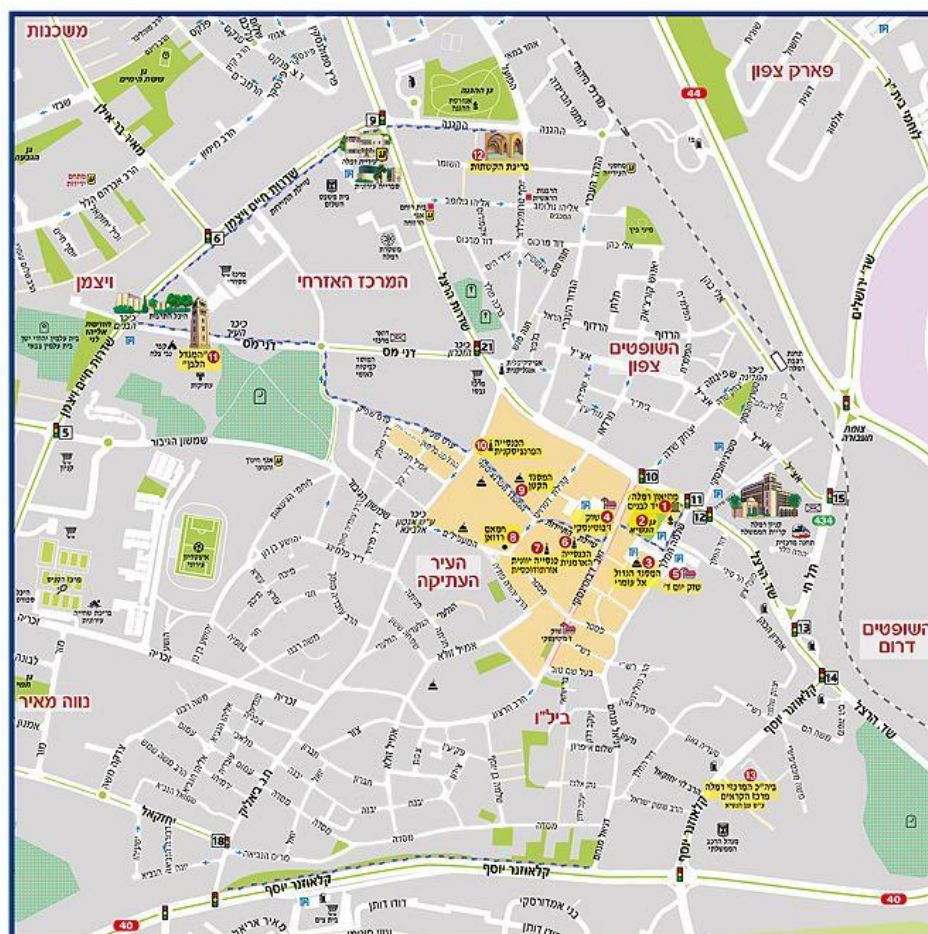
- אנחנו ממשיכים מערבה אחרי ביתו של ניהאד דביט, ורואים מולנו את חומות הכנסייה הפרנציסקנית, שבראשה דגלם של המסדר הפרנציסקני.
- השטח למולנו הוא אחד מדריסות הרגל הראשונות של המסדר הפרנציסקני ושל הקסטודיה טרה סנטה, משמר הארץ הקדוש הפנציסקני, בארץ ישראל. הקסטודיה רכשה את השטח כבר בתקופה הממלוכית, בסוף המאה ה-14 לסה"נ. הכנסייה עצמה (בתמונה למטה מימין) נבנתה במאה ה-19, והיא ככל הנראה נבנתה על גבי אכסניה צלבנית קודמת, פרנציסקנית, שעמדה כאן עוד קודם לכן.
- ניתן לבקר בכנסייה ע"י תיאום מול בית הספר טרה סנטה הסמוך, ובשעות מאוד מוגבלות. בכנסייה יש סרטון, והיא מוקדשת ליוסף הרמתי, וזאת בעקבות זיהוי שגוי של הצלבנים בין עירו של יוסף הרמתי (רמה או רמתיים צופים) שהעניק את מערת הקבורה לישוע, לבין השם "רמלה", שמשמעו בכלל חול בערבית.
- במבט לכיוון השני אפשר לראות צריך של מסגד (בתמונה למטה משמאל). במרץ 1799 מגיע מסעו של נפוליאון לחופי ארץ ישראל, והוא כובש את יפו בכיבוש קשה ואכזרי. לאחר מכן מגיע צבא נפוליאון לרמלה, וכובש אותה כמעט ללא קרב.
- האגדה מספרת שנפוליאון הלך לישון באכסנייה הפרנציסקנית כאן במתחם, ובבוקר מעיר אותו קולו של המואזים בשעה מוקדמת. נפוליאון מוציא את נשקו, צולף במואזין והורג אותו. כמובן שלא ניתן לאמת את סיפור הריגתו של המואזין, אבל מעצם קיומה של האגדה אפשר לראות שהכיבוש הצרפתי השאיר טראומה קשה בקרב תושביה הערבים של הארץ.

אתר 3: המסגד הלבן / המגדל הלבן ברמלה

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
ימים א'-ה' 09:00-16:00 יום ו' 09:00-14:00 יום שבת 09:00-16:00	לשכת התיירות של רמלה. טלפון: 08-9216873 אימייל: tour@goramla.com	ויז:
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
מבוגר / רגיל: 15 ₪ ילד / גמלאי / חייל / נכה / סטודנט / קבוצה: 12 ₪ תושב רמלה: 10 ₪	מומלץ לתאם לקבוצות	יש
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	יש	אין

מפת האתר

נקודת הדרכה 1: המגדל הלבן

- המגדל הלבן (11# במפת האתר) הוא אחד מאתרי התיירות הפופולריים ברמלה, והוא בניהול עמותת התיירות של רמלה.
- במקום שבו עומד היום המגדל הלבן עמדה כבר במאה ה-8 לסה"נ, בתקופת השושלת האומיית, המסגד המרכזי של העיר רמלה. המסגד עבר שיפוצים שונים לאורך השנים, ולבסוף נהרס קליל ברעידת אדמה, אולם המגדל נבנה במאה ה-14, בתקופה הממלוכית, והוא שרד עד ימינו.
- המגדל עצמו בצורת ריבוע, ואפשר לראות שהוא בנוי באופן מאסיבי ביותר. על קירותיו של המגדל, בין אבני הבנייה ששימשו לבנייתו, אפשר לראות עיגולי שיש. אלו הם עמודי שיש שהוכנסו לקירות המגדל מקצה אחד שלו לקצה השני, בשני הכיוונים (גם מצפון לדרום, וגם ממזרח למערב) על מנת לחזק אותו. העמודים עצמם נלקחו ככל הנראה מהריסות של מבנים קדומים יותר שהיו בסביבה, ונעשה בהם שימוש משני בבניית המגדל.
- המגדל ממקום במרכז העיר מהתקופה האומיית, בניגוד למסגד הגדול שנמצא במרכז העיר בתקופה הצלבנית. מעבר לגדר שוכן בית עלמין מוסלמי גדול, הפעיל עד היום.
- מאחורי המגדל (ממערב לו) נמצא קבר מוסלמי של הנביא צלאח. הנביא צלאח הוא דמות המוזכרת בקוראן כאחד הנביאים שקדם למוחמד מהתקופה החניפית.
- בימי הביניים מתפתח כאן מרכז צלינות של עולי רגל בדרך לירושלים. המסע לירושלים מיפו לוקח באותה תקופה כ-3 ימים, כאשר את הלילה הראשון לנים ברמלה.
- גם בתקופות המודרניות יש למקום חשיבות אסטרטגית, ולכן גם הבריטים בנו כאן מתקנים חשובים, כמו שדה התעופה בלוד והמרכז הצבאי של צריפין הסמוכים.
- המסגד הלבן נבנה בתקופה הממלוכית, והוא נבנה כאן לאחר שמרכז העיר בתקופה כבר עבר מכאן.

נקודת הדרכה 2: תצפית מהמגדל הלבן

- אנחנו נכנסים למגדל הלבן ומטפסים כ-110 מדרגות עד לתצפית הנמצאת בראש המגדל. בכניסה למגדל קבועה כתובת המוקדשת כשעולים במדרגות אפשר לראות את הקירות המאסיביים מהם נבנה המגדל, וכן חלונות בצורת חרכי ירי. המבנה המאסיבי אפשר למגדל לשרוד את רעידות האדמה שהחריבו מבנים רבים בעיר, וביניהם את המסגד שעמד במקום לרגלי המגדל.
- הדעות במחקר חלוקות באם המגדל שימש כמינרט המואזין של המסגד, או שמא היה זה מגדל ביצורים, ששימש לתצפית והגנה על העיר. ישנן סברות שגורסות שהמגדל שימש בשני התפקידים גם יחד.
- ממזרח אפשר לראות את הגג ואת המינרט של המסגד הגדול שנמצא, כאמור, במרכז העיר מהתקופה הצלבנית והממלוכית, בסמיכות לשוק של רמלה. ממזרח למסגד אפשר לראות את מפעל נשר המודרני, מפעל עצום בגודלו ואפשר לסייר בו. מאחורי נשר, במרחק, אפשר לראות את העיר מודיעין, שהוקמו בתקופת אריאל שרון כחלק מתכנית הכוכבים.
- מדרום מזרח במרחק אפשר לראות את תל גזר ואת המושב כרמי יוסף. המים שהובאו לרמלה בימיו של סולימאן אבן עאבד אל-מאלק, מקורם היה ממעינות באזור תל גזר.
- במבט לצפון מזרח אפשר לראות את עמק לוד ואת העיר לוד הסמוכה. בין רמלה ללוד עבר הכביש הראשי בין יפו לירושלים, כביש 44 של ימינו.
- בין רמלה ללוד התקיימה לאורך ההיסטוריה יריבות חברתית – תרבותית. בעיר רמלה התקיים עד שנת 1987 יריד שנתי צבעוני של חגיגות, מסחר ותחרויות סביב חג הפסחא, שמוקדש לנביא צלאח שקבור כאן למרגלות המגדל. החגיגות משכו מוסלמים מכל הסביבה שעשו זייארה (עלייה לרגל שאינה למכה).
- החגיגות היו גאוותם של תושבי העיר רמלה, ולמושא קנאתם של תושבי העיר לוד, שהגיעו גם הם לחגיגות. בקנאתם טקסו חכמי לוד איך להעביר את החגיגות לעיר לוד. השיח' הזקן והחכם של לוד הציע לקחת חבלי קבם מיוחדים, להגיע באישון לילה למגדל, לקשור את המגדל, ולהתחיל למשוך את המגדל לכיוון לוד, בלי להסתכל לאחר. לאחר שעות של משיכה מתואמת ומאומצת של החבלים, ללא מבט לאחור, החל השחר לעלות. המושכים נותנים מאמץ אחד אחרון ונופלים לאחור. ואז הם מגלים שהמגדל לא זז אפילו מטר אחד, וניסיון גניבת המגדל נכשל.
- סיפור האגדה מדגים את היריבות ארוכת השנים בין הערים, כשבתקופות מסוימות היה מצבה של לוד טוב יותר ובתקופות אחרות הייתה זו דווקא רמלה שידה הייתה על העליונה. כיום מצבה של לוד די גרוע, בעוד העיר רמלה מצליחה להתרומם, בין היתר בשל היחסים הטובים יחסית בין יהודים לערבים ברמלה לעומת המתרחקות הרבה בעיר לוד.
- מטרים ספורים ממערב למגדל שוכן, כאמור, קברו הצנוע של הנביא צלאח, מכוסה בסככה מלבנית. נביא צלאח הוא דמות חידתית מהקוראן, שלפי המסורת היה נביא טרום אסלאמי, שנשלח לבשר את הבשורה המונותאיסטית (הדת הח'ניפית) בקרב השבטים הערביים. הוא הגיע לעם שנקרא ת'אמודים, עם ערבי, ומבשר

להם את בשורות המונותאיזם, והוא מציג להם נאקה לבנה כאות ומופת לצדקת דבריו. הת'אמודיים הורגים את הנאקה, וכעונש נהפכו עריהם ע"י אללה.

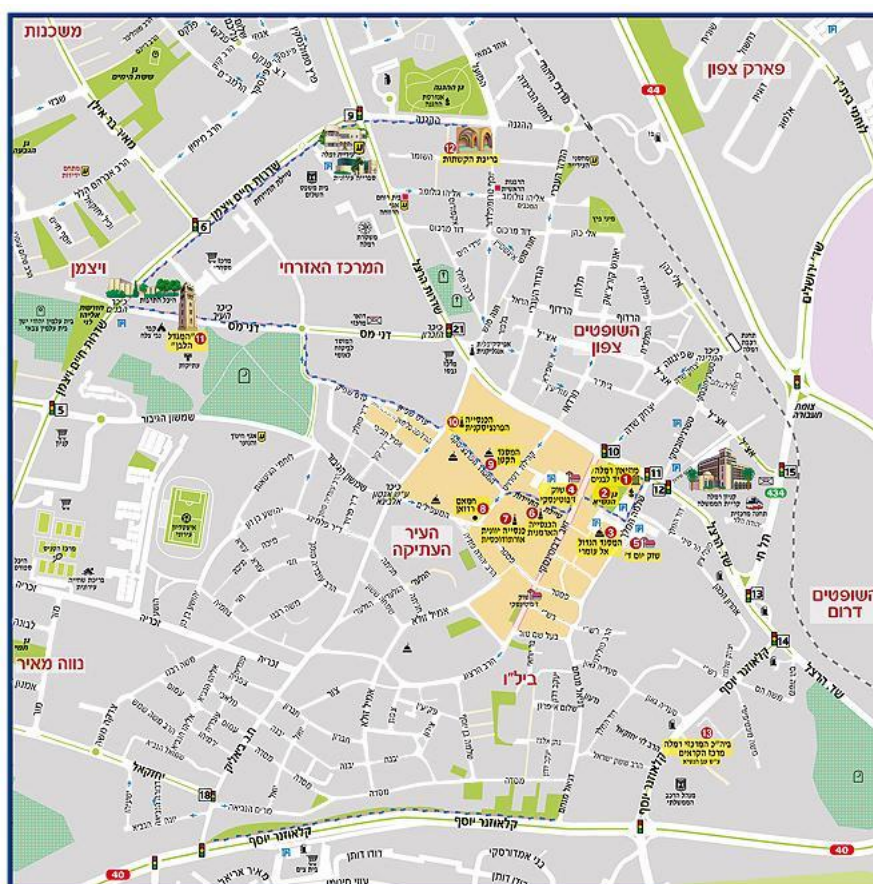
- עד שנת 1987 היה קברו של נביא צלאח מוקד לעלייה לרגל – זיירא, אליה הגיעו מוסלמים מהסביבה ואפילו מוסלמים מהשטחים. במסגרת החגיגות של נביא צלאח בשנות ה-20 הפך האירוע למוקד של לאומנות ואלימות נגד יהודים.
- מדרום למגדל רואים שרידים של מאגר מים תת קרקעי מהתקופה הממלוכית. אפשר לראות את הפתחים הרבים בין הצמחייה הירוקה וכן מדרגות עם מעקה, שדרכם אפשר לרדת למאגר. מאחורי המאגר שרידים של בניה ממלוכית (בתמונה למטה).

אתר 4: בריכת הקשתות

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
ימים א'-ה' 09:00-16:00 יום ו' 09:00-14:00 יום שבת 09:00-16:00	לשכת התיירות של רמלה. טלפון: 08-9216873 אימייל: tour@goramla.com	
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
מבוגר / רגיל: 23 ₪ ילד / גמלאי / חייל / נכה / סטודנט / קבוצה: 19 ₪ תושב רמלה: 10 ₪	לקבוצות	לא
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	לא

מפת האתר

נקודת הדרכה 1: הכניסה לבריכת הקשתות

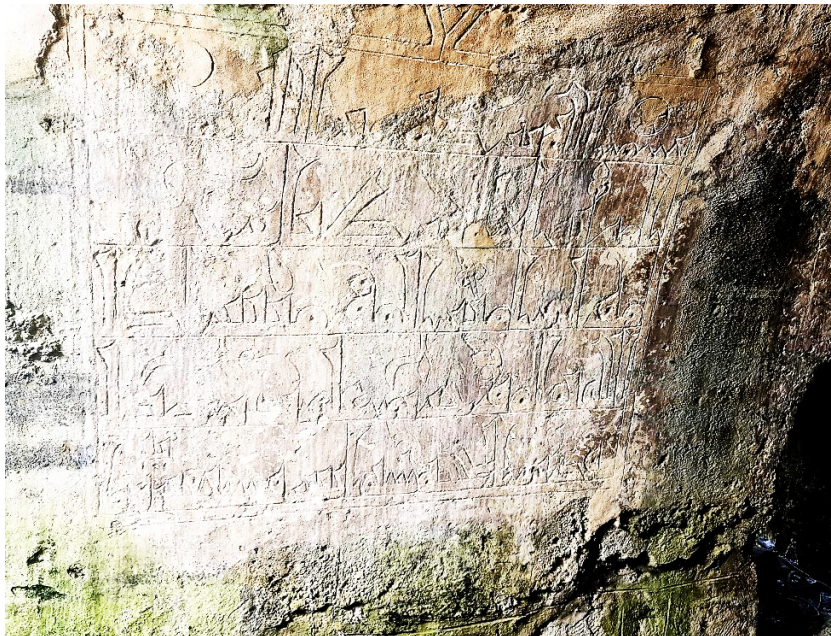
- בריכת הקשתות היא האתר הפופולרי בעיר רמלה, לכן כדאי להקדים ולתאם כניסה מראש, במיוחד לקבוצות.
- אנחנו נכנסים למתחם בריכת הקשתות, ומולנו אפשר לראות את החלק העליון של הקשתות שמתחתיהן נמצאת הבריכה, וחלק העליון של הקשתות פתחים שחלקם סגורים.

- בריכת הקשתות היא השריד השלם והיפה ביותר שאפשר לראות מהתקופה עבאסית, שלא השאירה את חותמה בנוף הארץ ישראלי.
- בשנת 789 נבנה במקום מתקן המים הזה בצורת בריכה תת קרקעית עם 24 פתחי שאיבה של מים. בפינה הימנית הרחוקה נמצאה בריכת שיקוע, שנסתמה כשאמת המים האומיי שהקים סולימאן הפסיקה לפעול, מה שהוביל את החוקרים למסקנה שהבריכה ואמת המים קשורות אחת לשניה.
- אחת ההשערות היא שבעיר הייתה תעשיית בדים ענפה, תעשייה מזהמת וצרכנית כבדה של מים, ולכן היה צורך באמת מים ובבריכה.
- בשנות ה-30 נוקתה הבריכה, והחלה שאיבה של המים. בשנות ה-60 צולם כאן הסרט חסמבה ונערי ההפקר. עד היום המקום משמש לצילומים.

נקודת הדרכה 2: בריכת הקשתות

- בבריכה אפשר לראות כתובת בכתב ערבי קדום, שמעידה על כך שזהו מבנה עבאסי ואת העובדה שהוא נבנה בשנת 789 לסה"נ.

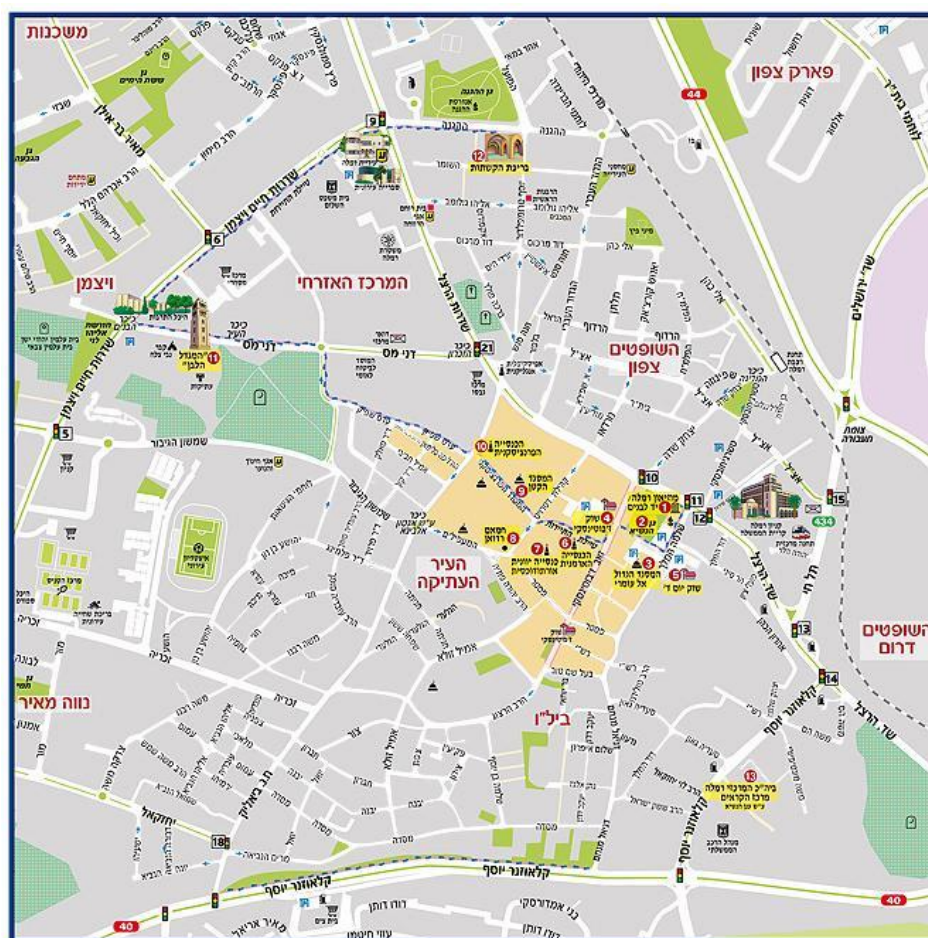

- אפשר לראות במפנים את קשת המחודדת העבאסית, המסוגלת לשאת משקל פי שלושה ממשקלה של קשת חבית רגילה, שכן השפיץ של הקשת מעביר את לחץ המשקל כלפי חוץ, ומונע קריסת הקשת פנימה.
- יש דיון שלם במחקר האם הקשת המחודדת היוותה השראה לקשת הגותית המאוחרת יותר, שמקורה מהצלבים, או שמא שתיהן התפתחו במקביל.
- כיום המים מגיעים מברז כיבוי בקרבת מקום, כדי לאפשר את התיירות במקום ואת השיט בסירות. בעבר הבריכה מולאה ממי האקוויפר, והם נשאבו מהחורים בגג.

אתר 5: בית הכנסת הקראי ברמלה

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
א' - ה': 8:00 – 16:00	טלפון: 08-9249104 www.karaite.org.il	רח' קלאוזנר (מול תחנת הדלק)
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
ללא תשלום	לקבוצות	כן
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	לא

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: המרכז הקראי

- רמלה היא המרכז העולמי ליהדות הקראית. המילה "קראים" מגיעה מהמילה "מקרא", שכן הקראים מאמינים רק במה שכתוב במקרא (תורה, נביאים וכתובים), ומתנגדים לכל תוספות או שינויים. הקראים מאמינים שלא ייתכן שאלוהים ייתן שתי תורות, ולכן התנ"ך הוא המקור היחיד, בעוד שהמשנה והתלמוד הם תוספות ועיוותים.
- ליהדות הקראית שלוש יסודות:
 - כתוב – התנ"ך
 - היקש – הסקת מידע מתוך הכתוב באופן לוגי, למשל "לא תרצח" משמע גם "לא תרצחי"
 - סבל ירושה -
- דוגמאות להבדלים בין היהדות הרבנית ליהדות הקראית:
 - הקראים לא מניחים תפילין. הם מפרשים את המילה "טוטפות", בפסוק "והיו לטוטפות בין עיניך", כ"זיכרון", וזאת ע"י השוואה לפסוק מקביל, ולכן הם לא פירשו את "טוטפות" לתפילין.
 - הקראים לא ישתמשו בגוי של שבת, מעלית שבת, פלטה של שבת וכו', שכן כל המלאכות האלה אסורות ואין אפשרות ליצור מעקפים או עיוותים שיאפשרו אותם.
 - חנוכה לא נחוג, מכיוון שהוא לא מוזכר בתנ"ך.
 - בלוח השנה הקראי נקבעים ראשי החודשים לפי ראיית הירח, ולא לפי נוסחה כמו ביהדות הרבנית, והעובדה הזו יוצרת פערים בין לוחות השנה. בשני לוחות השנה נוהגים בעיבור שנה.
 - את ספירת העומר מתחילים הקראים מיום ראשון שלאחר הפסח, ולא סתם יום לאחר הפסח.
 - גם בכל הקשור לפרשנות המשפט "לא תבשל גדי בחלב אימו" ההבדלים גדולים בין יהודים רבניים לקראים. הקראים הולכים לפי הפשט, והם לא מבשלים גדי בחלב של אמא שלו, מתוך מניעים של חמלה.
- ההלכה הקראית
 - לבית הכנסת הקראים מייחסים חשיבות וקדושה יתרה. בבתי הכנסת הקראים לא מכניסים אורחים, בכניסה מורידים נעליים כפי שמשה חלץ את נעליו לפני הסנה הבוער.
 - בבתי הכנסת אין שולחנות וכסאות אלא שטיחים, והתפילה נעשית בעמידה, השתחוות, כריעה, בריכה, קידה, נשיאת עיניים ופרישת כפיים, כל אלה פרקטיקות של תפילה שמופיעות בתנ"ך.
 - אנשים במצב טומאה לא נכנסים לבית כנסת: אישה בנידה, טומאת המת וכו'. הטהרה הקראית מתבצעת במקלחת הביתית, שכן התנ"ך לא מזכיר מקווה בשום צורה.
 - הקראים מתפללים פעמיים ביום, כנגד שני הקורבנות שהיו נוהגים במקדש.
 - בקראות ישנו שוויון בין גברים לנשים, נשים יכולות להיות עדות למשל.
 - הקראים דוחים "עבודה זרה" שנהוגה בקהילות יהודיות שונות, כמו קמעות, השתחוות על קברים וכו'.

- הקראים מונים כיום כ-40,000 איש, מרוכזים ברמלה בעיקר, וגם באשדוד ובעוד יישובים. הקראים משרתים בצבא, ומהווים חלק אינטגרלי ממערכת החינוך הממלכתית.
- הקראים לא כפופים לרבנות, אלא יש להם בית דין דתי קראי נפרד.

נקודת הדרכה 2: בית הכנסת הקראי

- כאמור, לבית הכנסת הקראי (13# במפת העיר) דנכנסים ללא נעליים, בכניסה לבית הכנסת יש חדרון שבו חולצים את הנעליים, בדומה למסגדים. מנהג חליצת הנעליים נשמר גם ביהדות הכוהנית בזמן ברכת הכוהנים.
- התפילה נעשית על שטיח, ונעשית בשילוב של מחוות גוף כגון השתחוות, כריעה ועוד, באופן שיכול להצטייר כדומה לתפילה באסלאם, אבל מסורות התפילה הקראית קדמו לאסלאם.
- בבית הכנסת אין ציור, בעלי חיים וכו', אלא רק קישוטים של פסוקים.

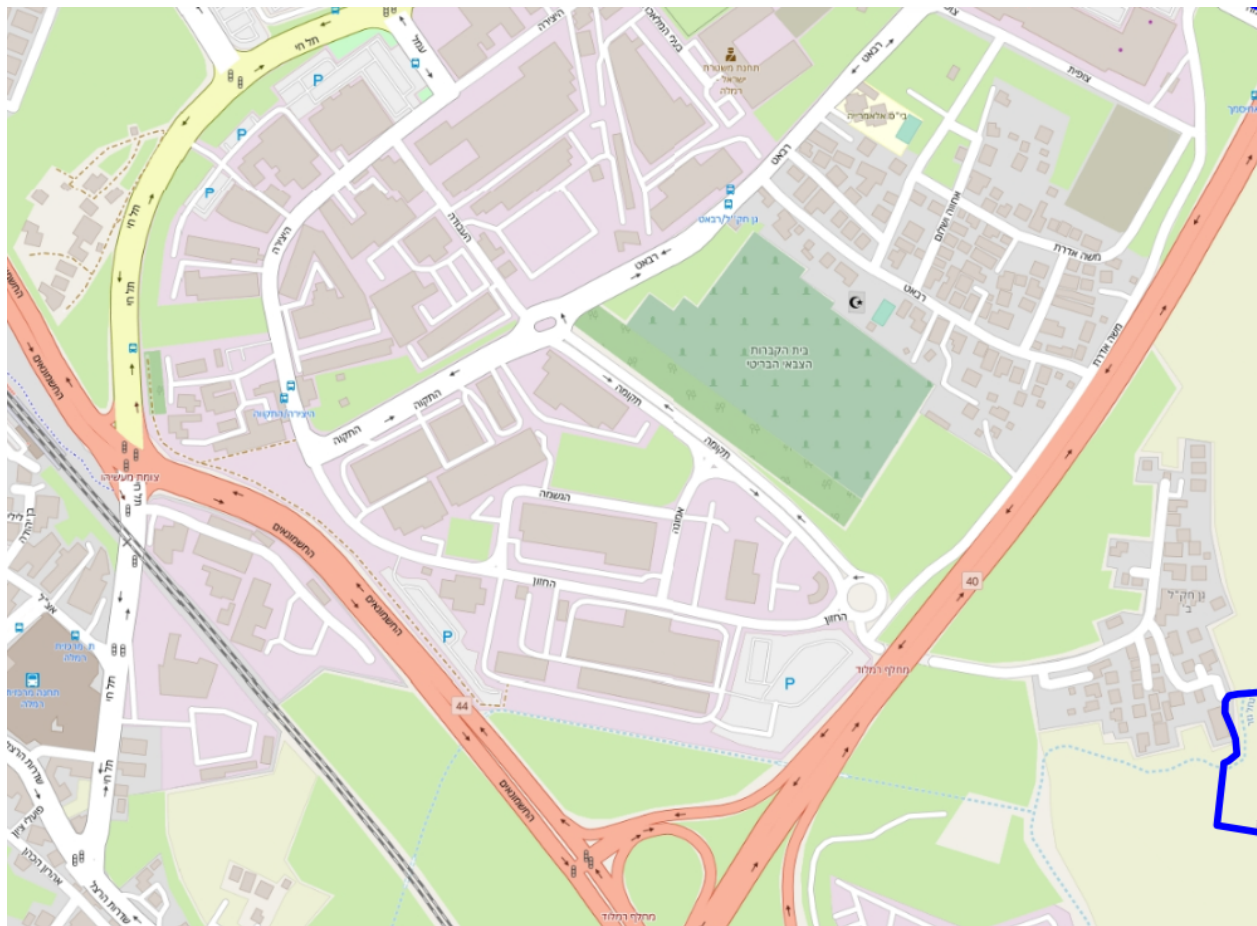

- בית הכנסת בנוי בדגם של בית המקדש, עם עזרת כוהנים ועזרת ישראל. עזרת הנשים נמצאת באותה קומה עם שאר העזרות. אצל הקראים יש שוויון רב בין גברים לנשים, אבל נשים לא יכולות להוביל את התפילה כמו שבהקרב הקורבנות במקדש לא שירתו נשים. אבל נשים יכולות להיות שוחטות, ומהלות.
- התפילה מתבצעת רק בעברית, ולא בארמית (כמו הקדיש ביהדות הרבנית) ולא באף שפה אחרת. בזמן הטקסים הם מוסיפים פיוטים וטקסטים שנכתבו ע"י חכמים קראים לאורך הדורות.
- אצל הקראים אין "רב" אלא "חכם" או "חכמה".

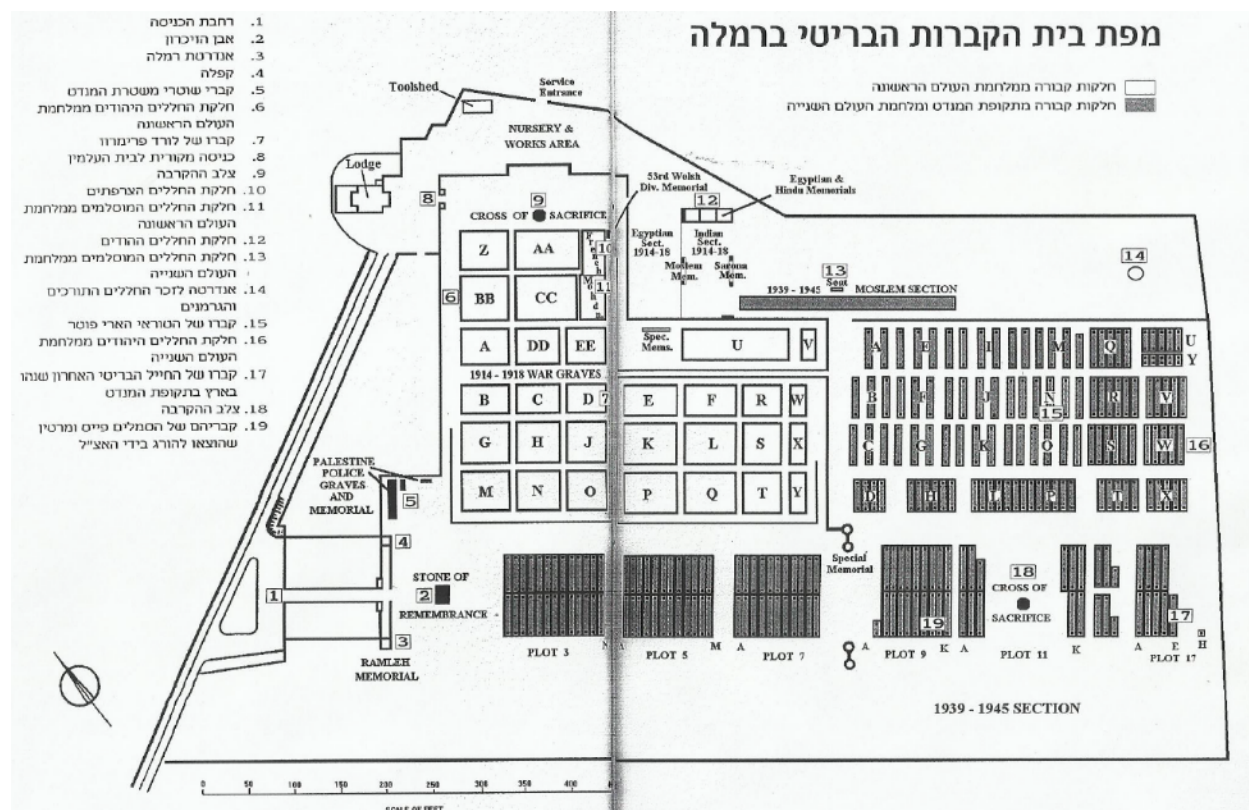
אתר 6: בית הקברות הבריטי

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
ב' - ו': 6:30 – 14:45 א', ש': סגור אפשר לבקר אחרי השעה 14:00 בתיאום	08-9221220	בית הקברות נמצא כ-2 ק"מ מצפון לעיר רמלה, ברחוב רבאט. וייז: בית קברות צבאי בריטי
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
ללא תשלום	לא	נגיש
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	לא	לא

סביבת האתר

מפת האתר

נקודת הדרכה 1: בית הקברות הבריטי

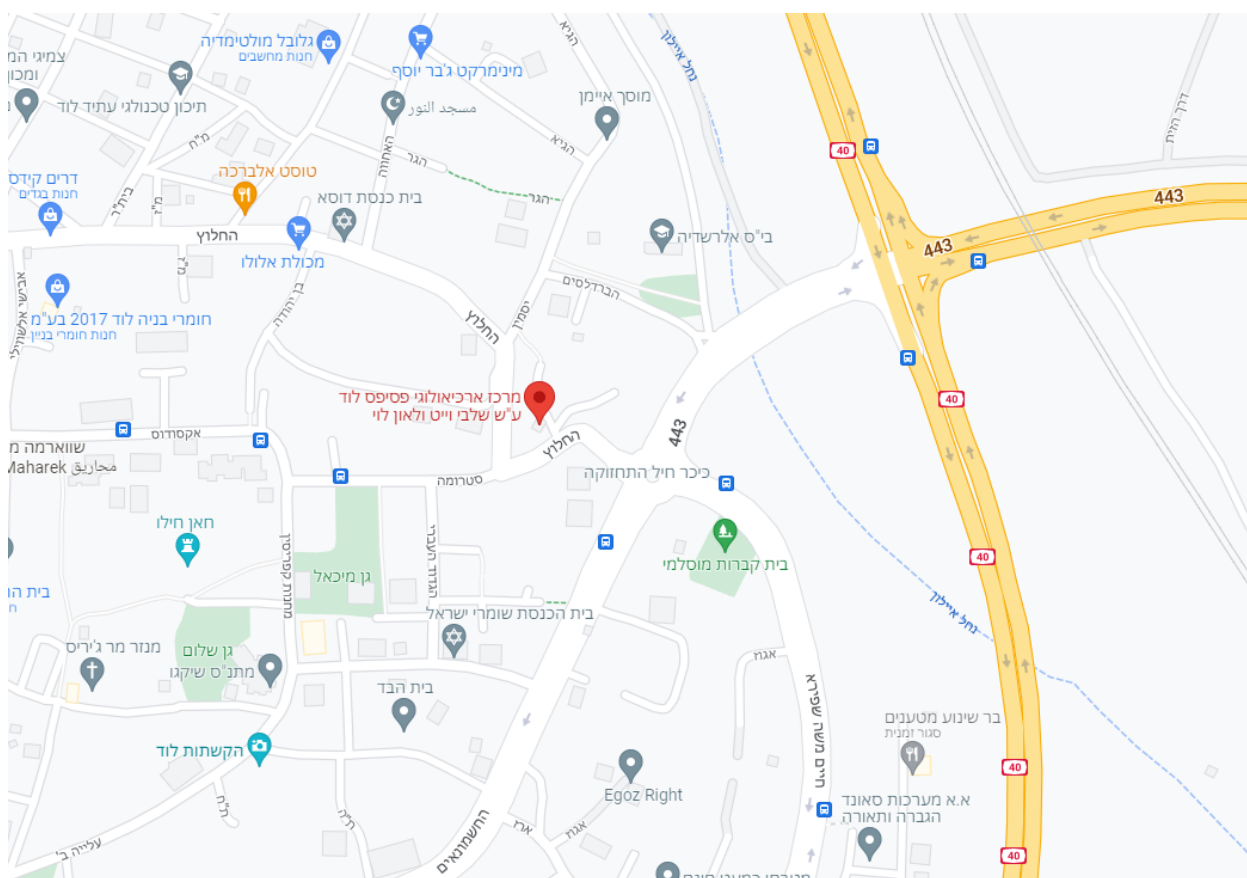
- אנחנו נמצאים בבית הקברות הבריטי ברמלה, שבו קבורים בעיקר חללים בריטים מהמלחמות השונות, בהן מלחמת העולם הראשונה, מלחמת העולם השנייה וכן מתקופת המרד העברי עד לקום המדינה. במקום יש למעלה מ-5,000 קברים.
- בכל שנה בנובמבר, ביום ראשון הקרוב ל-11/11, מתקיים במקום טקס אזכרה מלכותי.
- בשנת 1914 מחליט גבר בשם כריסטיאן ויר להתגייס לצבא הבריטי, למרות שהוא כבר בן 40 ופטור מגיוס. הוא מגויס כנהג אמבולנסים.
- ויר מושפע מאוד מהעובדה שחיילים רבים נהרגים ולא נקברים באופן מסודר, והוא מייסד וועדה מלכותית בריטית שאחראית לבתי קברות לחיילים בריטים בעולם כולו, ביותר מ-150 מדינות, חלקן מדינות עימות.
- הקברים מסודרים בסדר כרונולוגי, כאשר הקברים הרחוקים ביותר מהכניסה, וקרובים למפעל נשר, הם המאורחים יותר.
- צורת המצבות מסמלת את הלאום של החייל הקבור, מהלאומים בחבר העמים הבריטי. חלק מהקברים הינם מצבות זכרון בלבד, שמציינות קברים של חיילים בריטים שקברם היה בירושלים ונהרס. במקום קבורים גם שבויי מלחמה.

אתר 7: מוזיאון הפסיפסים בלוד

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
א' - ו': 9:00 – 16:00 שבת: סגור	טלפון: 08-6737794 אמייל: info@lodmosaic.co.il	וייז: מרכז הפסיפס לוד, רחוב החלוץ, לוד
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
מבוגר: 36 ₪ (עצמאי) / 50 ₪ (מודרך) אזרח ותיק: 35 ₪ / 24 ₪ ילד/סטודנט/חייל: 35 ₪ / 24 ₪ תושבי לוד: חינם הדרכה פרטית: 250 ₪ לקבוצה	לא	כן
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	לא

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: מוזיאון הפסיפס

- הפסיפס המדהים שלפנינו נמצא ב-1996 בעבודות ביקוח ארכיאולוגי כאן בלוד, והוא הספיק כבר להיות מוצג גם במוזיאון הלודר בפריז. הפסיפס היה חלק מווילה רומית מלפני 1,700 שנה, שהתגלתה כאן מתחת לשכונות העיר לוד.
- הפסיפס הזה הוא אחד מעשרות פסיפסים מרהיבים שמתוכננים להיות מוצגים במוזיאון. הפסיפס מכיל 12,000 אבני פסיפס (טסרות) למטר רבוע, במשקל של כ-50 ק"ג, כך שהעתקת הפסיפס ממקומו והחזרתו למקומו לאחר הקמת המוזיאון הייתה פרויקט מורכב ביותר.
- הפסיפס מעיד על עושר רב, ואכן בלוד בתקופה הרומית המאוחרת היו אנשים עשירים. הדימויים בפסיפס הם דמויים הקשורים בים, בהם סוגים שונים של דגים ושל אוניות רומיות, ברמת פירוט מדהימה. באומיות הללו השתמשו להובלת חיטה ממצרים וכן להובלת צאנח, רוטב דגים.
- בחלק המרכזי רואים גביע יין מזהב, כאשר הגיוון של הזהב נוצר באמצעות גוונים וזכוכית. משני צידי גביע היין רואים שתי פנתרות, שהן סמל מקובל באומנות דיוניסית (של דיוניסוס, אל היין).
- במרכז השטיח רואים חיות אפריקאיות, קרנף, אריה ולביאה, ג'ירפות, עובדה שמעידה על כך שיוצרי הפסיפס היו ממצוא צפון אפריקאי. כמו כן מתוארות סצינות ציד, ואף אפשר לראות כלב עם רתמה, שאומן לציד.
- במסגרת של הדגים אפשר לראות חלק חסר. בשחזור הפסיפס לא משלימים אבני פסיפס, אלא משמרים את החלק החסר, וממחישים מה חסר שם בציור עדין (אינטגרציה בשימור).

אתר 8: חאן חילו

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: חאן חילו

- חאן חילו היה חאן עירוני, שהיה נטוע בתוך שטח עיוני צפוף ביותר, שנהרס ברובו במלחמת העצמאות ב-1948. החאן שיש לאירוח ומסחר. השם "חאן חילו" ניתן למקום על שם המשפחה שניהלה את המקום, שגם הייתה אחראית למכירת תורמוס מתוק בשוק.
- מבנה החאן שאנחנו רואים מולנו נבנה בתקופה העותמאנית, ומתחתיו ישנם ממצאים גם מהתקופה הממלוכית.
- אפשר להבחין בשרידים של המבנה המפואר, ובהם שער כניסה מפואר וקומה שנייה.

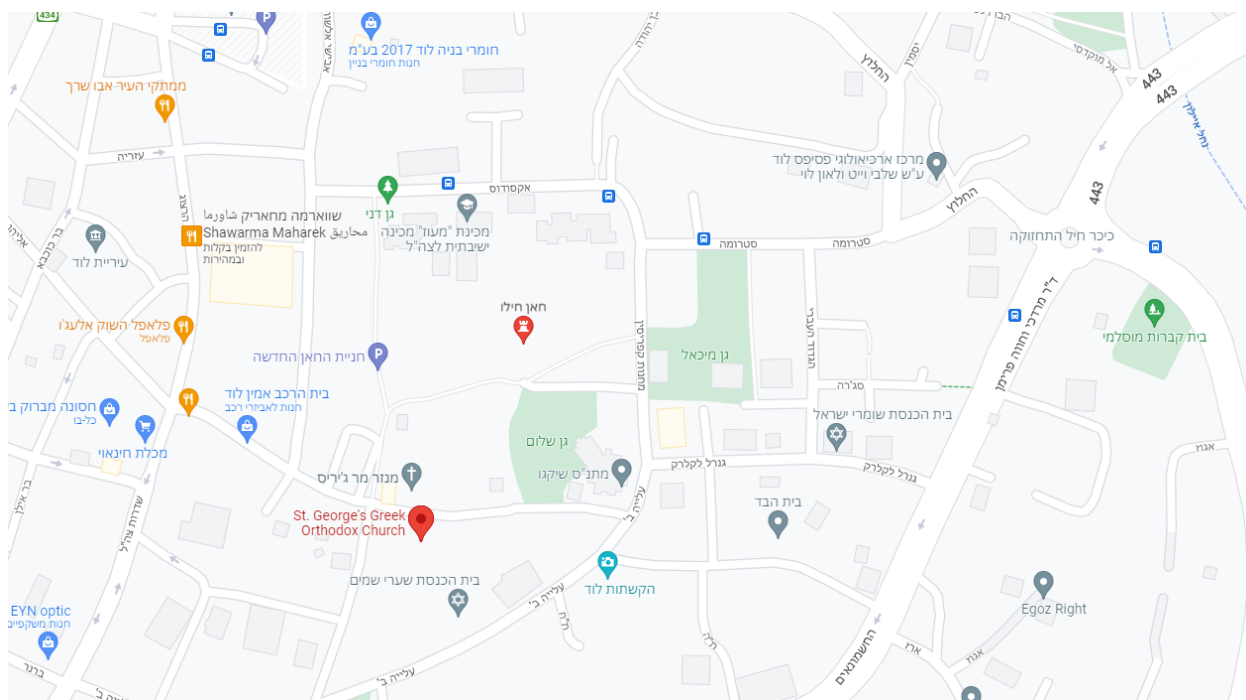

- באזור נמצאו שרידים של מבנים עתיקים נוספים, ובהן בתי בד, מגבנה וכו', אולם בלוד של היום המצב החברתי והכלכלי לא מקדם שיקום ושימור של מבנים מהתקופות הממלוכית והעותמאנית.

אתר 9: כנסיית גיאורגיוס האורתודוקסית

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
א', שבת: 9:00 – 13:00 ב', ד': סגור ג', ו': 12:00 – 16:00 ה': 10:00 – 13:00 סגור בחגים של הקהילה נוצרית האורתודוקסית	בטלפון: 054-348-7849	וייז: St. George's Greek Orthodox Church רחוב אליהו גולומב 1, לוד
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
???	לא	כן
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	לא

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: כנסיית גיאורגיוס האורתודוקסית

- הכנסייה שוכנת במרכז העיר העתיקה בשכונת למסגד "אל-עומרי", וניצבת באתר שבו מצביעה המסורת הנוצרית על קברו של ג'ורג' הקדוש הנחשב לפטרון של הכנסייה היוונית-אורתודוקסית.
- לפי המסורת הנוצרית במאה הרביעית לספירה הוצא ג'ורג' להורג בפקודת הקיסר הרומאי דיוקליטנוס משום שסרב להתכחש בפומבי לדת הנוצרית. הוא הובא לקבורה בעיר הולדתו לוד. על הקבר נבנתה כנסייה ושם העיר לוד הוסב מ"דיוספוליס" (עיר האלוהים – כפי שכונה על ידי הרומאים) לגיאורגפוליס (על שם גורג' הקדוש) אמונתו הבלתי מתפשרת במחיר ויתור על חייו, זכתה את ג'ורג' במעמד של "קדוש".
- התנהגותו נתפשה בנצרות כהוכחה שהאמונה באלוהים ובצדק נותנת לאדם כח להתגבר על צרות ומצוקות. גישה זאת מומחשת בתבליט המתנוסס על משקוף הכנסייה בו נראה ג'ורג' הקדוש מדביר בחניתו את הדרקון המסמל את כוחות הרשע והשואל.
- הכנסייה נבנתה במקורה בתקופה הביזנטית, נחרבה בזמן השלטון המוסלמי, נבנתה מחדש בימי הצלבנים, נחרבה שנית ונבנתה ככנסייה יוונית אורתודוקסית בשנת 1870. היא משמשת מוקד משיכה לעולי רגל נוצרים רבים וב-16 לנובמבר בכל שנה, התאריך בו לפי המסורת נקבר ג'ורג' בלוד, נערכים במקום טקסים ותהלוכות במסגרת "עיד אל ליד" – חג לוד.
- בתוך הכנסייה אפשר לראות את האיקונוסטזיס, שמציג את הדמויות הרגילות של ישוע, מרים ויוחנן המטביל, ובנוסף גם כמובן את האיקונה של ג'ורג' הקדוש, כשהוא על סוסו הורג את הדרקון. כמו כן אפשר לראות בכנסייה את בסיסי העמודים המקוריים מהכנסייה הצלבנית.

- בקריפטה, שנמצאת במפלס תת קרקעי, אפשר לראות את הקבר המיוחס לג'ורג' הקדוש (בתמונה למטה, מימין), ומעליו ציורים ועיטורים המציגים את סיפורו.
- המסגד הסמוך, מסגד אל-עומרי (בתמונה למטה, משמאל), מהמאה ה-13 לסה"נ, נבנה על חלק משטחה של הכנסייה הצלבנית שעמדה במקום, ובבנייתו השתמשו באבנים ועמודים מהכנסייה הצלבנית.

